

Két római feliratos oltárkő Zalatnáról.

Zalatna¹ területén aránylag sok római feliratos követ találtak eddigé. A C. I. L. III. kötete 74-et közöl; Cserny Béla dr. „Alsófehérmegye monografiájá”-ban 66-ot mutat be, melyek kettő² kivételével a C. I. L. III. kötetében is közölve vannak. E nagyszámú feliratos köveken kívül van még múzeumunkban kettő, mely eddig nem volt közölve. Mindkettő a m. kir. pénzügyminisztérium örökletéje (1902. nov. 17 óta). Az egyik leltári száma I. 2054, a másiké I. 2055; amaz *Juppiter Optimus Maximus*nak, emez *Fortuna Salutaris*nak van szentelve. A lelőhely és lelet körülményei ismeretesek.³

Az I. O. M.-nak szentelt feliratos oltárkő magassága 53 cm., szélessége 26 cm., vastagsága (mélysége) 27·5 cm.; felirata 1 cm nyíre mélyített lapon van, melynek magassága 27·5 cm. és szélessége 13·5 cm. Az egész magasságból a szöveg fölé 13·5 cm., a szöveg alá pedig 12 cm. esik; a felirat fölötti rész egy hornyolattal 2 részre tagolt. A betűk nagysága az első és negyedik sorban 4·5 cm., a második és harmadikban pedig 4 cm. Anyaga szemcsés, szürke homokkő. A betűk vézése gondosság szempontjából sok kívánni valót hagy fenn s épen ezért korhatározó jellege sem igen van. A felirat szövege ez:

I A O A M
O R E L E V S
S V R V S
V A S A L A M

¹ A római *Ampeum*.

² E kettőt szintén közölték; az egyiket Akner és Müller n. 545; a másikat pedig Graevi p. DXCIV. n. 7.

³ A zalatnai m. kir. főbányahivatalnak hozzánk küldött hivatalos értesítése (Iratár 261—1902) és a kohó főmérnökségétől kapott tudósítás (Iratár 275—1902) szerint mindkettőt abban az egy méter magasságú épületrom és törmelékben találták, mely a kohótelep közvetlen szomszédságában levő agyagbánya fölött volt.

A lelet körülményei a kohófőmérnök úr tudósítása szerint a következők; 1900-ban a pénzügyminisztérium a szénkéneg gyárnak nagyobb mérvű kibővítését rendelvén el, az építésre szükséges téglát égetésére az agyagbánya feltárását kezdték meg. Az épület törmelékei elhordása alkalmával két (egy nagyobb és egy kisebb) latin felírással ellátott faragott kőre bukkantak, továbbá az agyag felületén több mélyedésre, miből arra lehet következtetni, hogy e területen valaha a rómaiak temetkezési helye volt. Egy ilyen — a legfeltűnőbbnek látszó — mélyedést, mely téglát, vakolat és terméskő hulladékokkal volt töltve, Kurovszky Zsigmond kir. főmérnök úr személyes felügyelete mellett ásott és abban alig 1—2 m.-nyi mélységben 5 db. szájjával lefelé fordított bronz edényt talált, melyek a pénzügyi miniszterium örök letéteként I. 2042—46 leltári számok alatt vannak múzeumunkban.

Az 1. sorban az I után, körülbelül a magasság közepétől lefelé ferde irányban kipattogzott úgy, hogy az I. betű a csillagszerű ponttal együtt majdnem N betűnek látszik.

A 2. sorban az R alsó szára csak nagyon figyelmes nézés után látható s így könnyen P-nek is lehetne olvasni.

Olvasása: I(ovi) O(ptimo) M(aximo). || Oreleus || Surus || (votum) s(olvit) I(ibens) m(erito).

Vagyis: A jóságos és hatalmas Juppiternek szívesen rója le fogalmát Oreleus Surus.

Az Oreleus gentilicium legnagyobb valószínűség szerint az Aurelius nomen provinciális alakja.¹ E mellett bizonyít a hangtani átalakulás lehetőségén kívül még az is, hogy egyrészt a Surus cognomen elég gyakori a gens Aureliában,² míg a helytelen olvasás gyanúja alatt szóba jöhető gens Opelia (Opilia)-ban egyszer sem fordul elő a C. I. L. III. kötetében; különben is ez a gens a feliratok tanúsága szerint nem valami nagy elterjedésű; másrészt pedig a Corpus III. kötetében az Orelea gensről egy szó említés sem történik.

Ha ezek alapján elfogadottnak tekintjük, hogy az Oreleus és Aurelius nomen tulajdonképpen egy, felhívjuk az érdeklődők szíves figyelmét az Aurelius Surus nevet említő feliratok közül különösen arra, melyet a Zalatnától nem messze fekvő Veczel³ vidékén 1865-ben találtak⁴ és még egy másikra, melyet ugyan Zalatnától jó távol, Ó-budán⁵ lelték 1876-ban⁶; ez utóbbin az a bizonyos Aurelius Surus, mint sala(riarius legionis?) említetik; végül felemlíthetjük még a C. I. L. III. kötetének 6290—8084 számú feliratát is, mely egy bizonyos Aur(elius) Surianus nevű férfit említ, ki a mi Aurelius Surusunkkal valamelyes rokoni viszonyban lehetett. Nem tarthatjuk ezt teljesen kizártnak, főképp ha tekintetbe vesszük, hogy Dacia provincia feladása után Aurelianus császár (Kr. u. 270—275.) a római lakosságot a Duna déli partjára telepítette át és a két Moesia között két új provinciát rendezett be.⁷

A Fortuna Salutarisnak szentelt feliratos oltárkö magassága 80·5 cm., szélessége 48·5 cm., vastagsága 44 cm., felirata $\frac{1}{2}$ cm nyire mélyített lapon van, melynek magassága 38·5 cm. és szélessége 40 cm. és egész magasságból 21—21 cm. esik a szöveg fölé és alá. A kő homlokzatának felső részén fenyőtobozt ábrázoló díszítés van, alsó részén pedig 3 hornyolat vonul végig. A kő teteje az áldozat számára 3 cm. mélyre van kivágva.

Anyaga sötétszürke homokkő. Betűinek vésése és korhatározó ereje, mint az előzőben; a betűk nagysága az első három sorban 4·5 cm., a többiben 4 cm.

¹ C. I. L. III. Suppl. Gramatica au helyett o, pl. Aulus helyett Olus; és iu helyett eu.

² C. I. L. III.: 6267, 8475, 10439, n. 1439. 11728; 12422; és 10443.

³ A római Micia.

⁴ C. I. L. III. n. 6267.

⁵ Anquincum.

⁶ Eph. IV. np. 127. 431. és C. I. L. III.

⁷ Marquardt J.: Römische Staatsverwaltung I. rész. Leipzig 1873. pag. 155—6.

A felirat ez:

DAEE · FOR_TVNE   *sic!*
 SALVTARI · M
 A/R · VERECUN
 DVS · D · M · APVL
 5. PRO · SALVTESVA
 ET · SVORVNQVE   *sic!*
 OMNIVM · V · L · M · P.

Az 1. sorban levő íráshiba azt mutatja, hogy vésője nem volt eléggé gyakorlott.

A 2. és 3. sor végén kipattogzott a kő, úgy, hogy az M és N betűk utolsó szárának egy része nem látszik; az A/R-nál pedig az R előtt a sor alján vízszintesen pattogzott ki

Az 5. sorban az első V betű nem ér egészen a sor aljáig s itt az alján vízszintes irányban a kő is rongált.

A 6. sor megint a véső tudatlanságát árulja el, a mikor két szó összekötésére két (ugyanegy értelmű) kapcsoló kötőszót (et és -que) is használ. Ez a felirat fogalmazójának intelligenciájára sem vet valami kedvező fényt, hacsak nem volt a kettő egy: fogalmazó és véső is, mi épen nem lehet kizárt dolog.

Olvasása: Deae Fortunae || Salutari M(arcus) [vagy talán M(anius)] || Aur(elius) Verecun||dus d(ecurio) m(unicipii) Apul(i) || pro salute sua || et suorun[que] || omnium. V(otum) l(ibens) m(erito) p(osuit).

Ez oltárkövet tehát M. (vagy M'?) Aurelius Verecundus Apulum egyik legfőbb tisztviselője állította Fortuna Salutarisnak a saját és övéi jólétéért.

Egy ugyanilyen nevű ember, ki máskülönben *vir egregius* és *procurator argentariarum*, a régisége miatt összeomlott fürdőt régi alakjának megfelelően újra felépítette K. u. 274-ben, mint egy Gradinában, Srebrénicához közel a Drina folyó mellett, a fürdő épületében 1891-ben talált mészkőtábla mutatja.¹

Bárha megdönthetetlen érvekkel nem bizonyíthatjuk is, lehetséges, hogy e két egyén ugyanaz; mert hisz' ez utóbbi azon időben (K. u. 274) élt a jelzett helyen, mikor már Dacianak megerősített helyeiből is kivonultak a rómaiak, s nincs kizárva, hogy a mi M. Aurelius Verecundusunk (kivételesen) — talán, mert azon vidékről származott volt Daciába — innen Dalmáciába költözött vissza.² E véleményt támogatni látszik még oltárkövünk lelőhelye is, mivel tudvalevőleg Zalatna a római uralom idejében igen híres bányahely volt.³ Sajnos, hogy egyik feliratban sincs semmiféle kronológiai adat sem s így egyszerűen csak azt konstatálhatjuk, hogy egy ugyanilyen nevű egyént emlit a jelzett feliratos kő.

¹ V. ö: Arch.-epigr. Mitth. Jahrg. XVI. (1893) pag. 133. és a C. I. L. III. Suppl. num. 12736.

² A C. I. L. III. 1323 alatti felirat igen valószínűvé teszi e felfelvésünket.

³ Cserny Béla dr: Alsófehérmegye monografiája, 49. l.; Mommsen ellenben azt mondja (C. I. L. III. p. 215): „Zalatna sicut hodie aurifodinas non habet, sed coquantur ibi (t. i. Zalatnán) purganturque extracta ex fodinis Verespatakensibus, ita ex Ampelo prodiit vertitur in aurariis.

Az előbbi felirat kapcsán említettük, hogy Dacia feladása után a barbároktól szorongatott rómaiak a Duna déli partján telepedtek le; az ezen vidéken talált feliratos kövek közül különös figyelmet érdemel az a Ratiariában¹ talált feliratos kő², mely M. Aurelius Chrestust [*decurio aedilicius*] és M. Aurelius Julianust [*decurio*], a város két főtisztviselőjét említi, kiknek a mi emberünk talán épen apja lehetett, e mellett érvül felhozható, hogy a *decurionatus* később örökölhető hivatal volt.³ Kronológiára és más fontosabb bizonyítékokra itt sem támaszkodhatunk.

Oltárkövünk érdekességét növeli, hogy Fortuna Salutarisnak van szentelve. A mi természetes, mivel bányászról van szó. Ilyen főíratot sem Zalatnáról, sem Alsófehérmegyéből nem ismerünk többet s egész Magyarország területéről is csak egyet.⁴

Balla Gábor.

---

¹ Dacia ripensis fővárosa volt; a mai Akóar, Viddintől délre.

² C. I. III. Suppl. 8088 számú felirat.

³ Dictionnaire des antiquités grecques et romaines. Paris, 1892 *Decurio* című szó alatt.

⁴ C. I. L. III. 3315.